

nistratorom naszym w possessyą podali. Kommissarska jurzydykcy dnia ostatniego stycznia 1756 r. skończyć się powinna, idque sub nullitate quorumvis actorum kommissyi, kommissarzów lub kommissarza, któryby cokolwiek po terminie y dniu wyżej wyrażonym czynić ważył się.“— W czasie licznego zgromadzenia senatorów, dygnitarzów i rycerstwa, zjechawszy 2 marca 1755 r. poseł turecki, wyprawiony do króla i Rplitej z doniesieniem o wstąpieniu na tron nowego sultana i z ponowieniem sąsiedzkiej przyjaźni, podejmowany był z wszelką okazałością.—Widząc król, że przez czas zaprowadzonej administracyi, żadnej korzyści (emolumentum) Rplita nie odnosi, zniósł ją 1758 r., dobra zaś wrócono wspomnianemu ordynatowi z zastrzeżeniem: aby tak je trzymał, jak przed tranzakcyą Kolbuszowską. Sejm 1766 r., przyjąwszy zobowiązanie się donataryuszów ordynacyi, którzy miasto dostarczenia 600 żołnierzy, woleli na ich utrzymanie płacić po 300,000 zł. rocznie; wyznaczył kommissarzy, zjechać mających na 1 maja r. n. do Dubna, dla wybrania pieniędzy we dwóch ratach. Po odpadnięciu Lwowa do Austrii, przeniesione tu zostały kontrakty 1774 r.; przy napływie obywateli, szybko wzniosło się miasto, zwłaszcza gdy dziadzie Michał ks. Lubomirski, wiele czynił ku wygodzie, bezpieczeństwu i zabawie goszczących. Tyle z sprawy swojej głośny w kraju ostatni ordynat ostrogski Janusz Alex. na Białym Kowie, Zasławiu, Smolanach ks. Lubartowicz Sanguszko, złożywszy laskę N. L., zwykle przemieszkował w Dubnie, gdzie też 13 września 1775 r. życie zakończył.—R. 1777 zaprowadzone zostały jarmarki dwuniedzielne na 23 kwietnia, 20 lipca, 18 paździer., 4 niedzielny zaś wznowiony na 6 stycznia podług kał. rus. W przejeździe na Podole 1781 r., radośnie był tu Stan. August przyjmowany 14 października; wracając też, wstąpił do Dubna 30 listop., gdzie zabawiał się polowaniem wilków i niedźwiedzia przez ogarów ściganego. Wzmiankowany Michał Lubomirski gener. major. wojsk kor., otrzymał od króla 1789 r. przywilej na jarmark w dniu ś. Michała zaczynać się, a przez 4 tygodnie trwać mający. Gdy 1794 r. przenie-

siono stąd kontrakty do Kijowa, opuścili miasto greccy, ormiańcy i inni kupcy, zostawując wyłącznie handel w rękę żydów.—Dubno na rozległej równinie leżące, największym i najludniejszym jest miastem na całym Wołyniu, ma ogromny ratusz z kramami, wiele murowanych domów, kościoły: fary, Bernardynów, Karmelitek. Zamek przerobiony na mieszkanie dziedziców, zachował narożny bastyonek, wjazdną bramę i część otaczającej fossy; podziemne zaś, murowane zabudowania, służące niegdyś dla załogi, obrócone zostały na stajnie, wozownie i różne składy

Dermań, wieś między Dubnem a Ostrogiem, z klasztorem i opactwem Bazyljanów, hojnie uposażonych. Majętność ta należała pierwotnie do książąt Ostrogskich, z tych Konstanty Bazyli Wda kijowski, założył tu około 1585 r. drukarnią cyrylicą, skąd przemawiano do ludu ruskiego; *wytwószano też w niej i polskie księgi. Jeszcze 1603 r. wyszło tu dzieło w ruskim narzeczu, pod tytułem: Oktoich; czyli i później prassy drukarskie były czynne, nie wiadomo.*—Wspomniony książę, uczynił manasterowi dermańskiemu dar z wielu rękopismów, o bogobożności zaś jego, świadczy Nieścieki: „zeby podczas modlitwy nie miał rozerwania myśli, w cerkwiach w dobrach swoich, kędy pospolicie rezydował, takie ławki z mosiądzu złotistego miewał, ze wysokie były na 4 łokcie, szerokie na 2, z okienkami na trzy strony, tak, że się tam od ludzi mógł utaić.“

Międzyrzecz Ostrogski, po rusku Meżyrycz, przy ujściu Zbytenki do Wilii. W przeszłych wiekach miejsce to musiało być jedno z warowniejszych; pozostała znaczna część wyniosłych wałów, zabytkiem jest dawnych naszych twierdz przeciw licznym najazdom tatarskim, a później kozackim. W obrębie wałów mieści się kilkanaście lichych drewnianych domów żydowskich i obszerne zabudowania klasz. Franciszkanów (conventus Mederecensis ordinis etc.) w kształcie twierdzy. Janusz ostatni z ks. Ostrogskich kaszt. krak., zbudował 1606 r. okazały kościół z ciosu o pięciu kopułach, miedzią pokrytych i wraz z klasz. murem

opasał. Broniły nadto przystępu cztery baszty i ogromna brama wchodowa strzelbą opatrzona. Gwardyan miał zwierzchność nad załogą, a w razie trwogi, dawał przytułek chroniącym się obywatelom okolicznym. W skutek tranzakcyi Kolbuszowskiej 1753 r., przekazał Janusz Sanguszko Marsz. N. L. ostatni ordynat Ostrogski majątność tutejszą Jan. Małachowskiemu kancl. W. K. Łaskami słynący obraz N. Panny, z wielką uroczystością ukoronował Franc. Komarnicki sufr. łucki, bisk. cesareopolitański 15 sierpnia 1779 roku.—
W skutek tranzakcyi Kolbuszowskiej, o czém było dopiero, Międzyrzec dostał się r. 1753 Janowi Małachowskiemu kancelerzowi wielkiemu koronnemu, wraz z 33 folwarkami. Syn Jana Jacek również kancl. w. kor., r. 1794 sprzedaje klucz międzyrzecki Tadeuszowi Czackiemu staroście nowogrodzkiemu, sławnemu uczonemu Polski. Międzyrzec głośmy wielkimi młynami, groblą tylko jest przedzielony od Ostroga.

Ostróg przy ujściu Wilii do Horynia. Najpierwsza o nim zachodzi wzmianka pod 1100 r., kiedy książęta ruscy nowy między sobą uczyniwszy podział krajów, przeznaczyli Ostróg z innymi grodami: Dawidowi Iborowiczowi, wyzutekmu z księ. Włodzimierskiego. Rozplemieni kniaziowie na Wołyniu, ciągle w niezgodzie żyjąc, wzajemnie się najeżdżali; zmieniając przeto zamek tutejszy panów, przechodził do różnych dzielnic. Podbiwszy Kazimierz W. Ruś. południową 1340 r., zmusił tamiecznych władców, iż w szczupłych ndziałach ograniczyć się musieli. Takim sposobem powstałi książęta na Ostrogu, a pierwszym z nich pisać się począł: Daniel Wasylewicz, synowiec Daniela króla ruskiego. Jagiello przywilejem w Łucku 1386 r. po łacinie pisanym, nadaje Fiedorowi Daniłowiczowi i prawym jego potomkom, zamek z przyległościami (castrum Ostrogow cum districtu), pod warunkiem służenia królowi i koronie pols.

(*) Czytaj więcj: Monografię Międzyrzecza Ostrogskiego, pióra Kochanowskiej,—wydaną w Moskwie;—Ar. J. Zap. Rusi Cz. III. T. III, str. 102; Cz. V. T. I, str. 106—108; Cz. IV. T. I, str. 150;—Słown. Geogr

z ludźmi swymi, jak przedtém Lubard ks. Włodzimirski służył. Co też ponowiła i królowa Jadwiga w Krakowie 1393 r., temuz kniaziowi Fiedorowi. Dzielni ks. Ostrogscy, głośne zjednali sobie imię; wsławił się zaś najwięcej bohaterskiemi dzieły: Konstantyn hetm. L., kaszt. Wileński, zmarły 1533 r. Bolesnym ciosem dotkniętą została Beata z Kościeleckich, wdowa po księciu Eliaszu, kiedy 1553 r. zbrojnym ludem osadziwszy zamek Dymitr ks. Sanguszko Ssta Czerkaski, poniewolnie córkę jej Halszkę (Elżbietę), pojął za żonę. (*) Kazano przyjść kapłanowi, pisze Gornicki, gwałtem pannie rękę wzięto i stulą związano... Nędzna nasza wolność w Polsce, w której jest tak wiele swywoli!—Konst. Bazyli Wdajowski, unii z koś. rzyms. najgorliwszy przeciwnik, posiadacz ogromnych skarbów, wiódł życie nader wystawne. „Za marszałka dworu swego, chował górnego Wojewodę, któremu co rok jurgeltu płacił 70,000, żeby tylko dwa razy do roku stał przy nim. Ostroróg w ludzi i w budynki daleko okazalszym uczynił.“ (**). Zaprowadziwszy szkoły pod imieniem akademii, powierzył ich zarząd Erazm. Smotryckiemu, polecając mu wydanie pierwsze całej biblii w narzeczu słowiańskim. Dzieło to, tyle dla ludu ruskiego pożądane, wytoczył 1581 r. Iwan Fiedorowicz z Moskwy; drukarnia tutejsza czynną była jeszcze 1594 roku.—Janusz kaszt. krak., pierwszy z ks. Ostrogskich, przeszedłszy na łono koś. katol., ustanawia za zezwoleniem sejmu 1609 r. ordynacyą, której ustawy zaprzysięga 1618 r. w trybunale lubelskim. Zastrzegł: iż gdyby nie zostawił potomstwa, spaść ma ordynacya na synów ks. Zasławskiego z córki swjéj zrodzonych; po ich zaś wygaśnięciu na książąt Radziwiłłów, z siostry fundatora splodzonych; w przypadku ustania téj linii Radziwił-

(*) Paprocki zowie ją Katarzyna; Niesiecki raz Elżbietą, drugi raz Heleną.—Ks. Beata uposażając 1548 r. koś. w Równem, wkłada obowiązek modlenia się za siebie i za swą ukochaną córkę, księżną Elżbietę: et pro chara filia nostra duce Elizabeth. Ob. Al. Przeździeckiego: Próby dramatyczne, s. VII.

(**) Niesiecki.